

Luc Delanghe (De auteur is demograaf en gewezen algemeen secretaris ACW)

In 1988 voorspelde een van de belangrijkste demografen van de laatste halve eeuw, de Fransman Bourgeois-Pichat¹, dat tegen het jaar 2100 het christendom die in 1985 30,2 % van de wereldbevolking omvatte zou herleid zijn tot 20,2 %. De islam daarentegen, waartoe dan 17,7 % van de wereldbevolking behoorde, zou in diezelfde periode stijgen tot 40,1 %. De moslimgemeenschap zou dan 4,4 miljard aanhangers tellen tegen 2,2 miljard voor het christendom, dus net de helft. Een uitdagende prognose! Hier willen wij nagaan hoeveel we nu al van dat traject hebben afgelegd. Of ...zijn de demografische variabelen inmiddels dermate gewijzigd dat deze prognose thans tot het rijk van de verbeelding behoort.

Als wereldgodsdienst worden hier de religies weerhouden die in elk continent op een manifeste wijze aanwezig zijn. Het is dan ook niet toevallig dat zo de vier numeriek belangrijkste godsdiensten zijn weerhouden, met name het christendom, de islam, het hindoeïsme, het boeddhisme, alsook het judaïsme.

Religie is een oerelement in elke cultuur. Buiten het westen kwamen antropologen nooit een religieuze cultuur op het spoor². Elke cultuur is doordeesemd van religieuze ankerpunten en religie is de kern bij de geestelijke identiteit van een bevolking. Maar religie is ook een belangrijk maatschappelijk gegeven.³

De vijf hier weerhouden godsdiensten kleuren dominant het religieuze palet van deze planeet. Zij hebben niet alleen een expliciete relatie tot het individu, de invloed, rechtstreeks of onrechtstreeks, van hun leer, hun spiritualiteit, hun structuren en instellingen, op het maatschappelijk gebeuren valt niet te onderschatten. Ook in landen met een formele scheiding tussen Kerk en Staat. Hoewel deze invloed van de ene godsdienst tot de andere en zelfs binnen elke godsdienst, van de ene regio tot de andere en van de ene periode tot de andere, grondig kan verschillen, is hun invloed manifest. De relatie religie–samenleving is wel een uiterst complex gegeven.

Het inschatten van de numerieke sterkte van een religie is een hachelijke onderneming. De resultaten zijn dan ook relatief, niet absoluut, maar toch sterk indicatief. Niet alleen de methode van het verzamelen van de gegevens verschilt sterk van land tot land, ook de gehanteerde begrippen, zoals : “behoren tot ..”, “zich bekennen tot..”, “zich herkennen in..” verschillen van de ene tot de andere observatie.

¹ Bourgeois-Pichat, J. Du XXe au XXIe siècle, ‘Europe et sa population après l’an 2000. Population, 43e année, n° 1, pp. 9 - 43

² Arts, H. Wereldgodsdiensten allemaal gelijkwaardig ? Leuven, 1993, 160 blz.

³ Meer daarover : Hellemans, S. Het tijdperk van de wereldreligies. Zoetermeer, Kapellen, 2007, 222 blz.

Op dergelijke vragen wordt wellicht vaker vanuit een cultureel dan wel vanuit een religieus besef geantwoord. Vaak gaat het ook om een latent aanwezig en ongedefinieerd verlangen naar een God als ultieme zingevoerder. Culturele en religieuze gedragspatronen worden vaak door elkaar gemengd. Traditie en geloofsbeleving worden niet steeds onderscheiden. Daarenboven dienen bijkomende nuances naar religie ingebracht. Fundamentalisme, militantisme, proselitisme verschillen gradueel van de ene tot de andere religie. Bepaalde godsdiensten genereren een grotere identificatie van hun gelovigen dan wel de andere. Alhoewel dit ook naar tijd, ruimte en concrete omstandigheden grondig kan variëren. Elke religie stelt een aantal morele- en gedragsregels voorop. Bij sommige zijn deze regels eerder letterlijk te nemen en hebben ze een dwingend karakter met soms een politieke of maatschappelijke connotatie. Bij andere zijn ze oriënterend en voor individuele interpretatie vatbaar. Maar allen, zonder onderscheid, erkennen dat de actieve geloofspraktijk vrij laag ligt en fel contrasteert met het aantal “bij naam aanhorigen”.

Ook liggen de grenzen tussen de religies niet steeds duidelijk. Bepaalde godsdiensten zijn wederzijds niet exclusief en een dubbele aanhorigheid is in bepaalde landen of tussen bepaalde godsdiensten een frequent voorkomend verschijnsel. Zeker wanneer deze bv. dezelfde gebedshuizen gebruiken zoals het boeddhisme en het taoïsme vaker doen. Velen belijden boeddhisme én shintoïsme. Of een christelijke geloofsbeleving die doorspekt is van eeuwenoude rituelen en gebruiken. Daarom is het noodzakelijk meerdere bronnen te raadplegen. De cijfers bv. die door de kerken zelf over hun aanhorigheid worden vrijgegeven zijn meestal een upgradering van wat via de officiële gegevens, via tellingen of wetenschappelijk onderzoek, is bekomen. Ook om politieke redenen worden de officiële cijfers van bepaalde religies soms bijgesteld of afgezwakt. Een uiterst kritische benadering van alle bronnen is een must.

Numeriek gewicht: met hoeveel zijn ze ?

Voor elke religie zijn ook hier de weerhouden cijfers veeleer een sociologisch tracé dan wel een theologische of religieuze indicator of de uitdrukking van een effectieve geloofsbeleving of geloofspraktijk. Zij zijn de synthese van een kritische doorlichting van een veelvoud van beschikbare bronnen⁴.

Ongeveer drievierde van de wereldbevolking, met name 5,034 miljard, herkent zich thans in een van de vijf grote religies.⁵ (Tab. 1) Het christendom⁶ is met 2,060 miljard, de numeriek belangrijkste. Ongeveer 53 % onder hen, of 1,1 miljard, zijn rooms-katholiek.⁷ De islam telt 1,5 miljard volgelingen⁸; het hindoeïsme 990 miljoen; het

⁴ Voor de gehanteerde bronnen : zie Bijlage 1.

⁵ De drie grote monotheïstische of abrahamitische godsdiensten verzamelen meer dan de helft van de wereldbevolking.

⁶ De geloofsgemeenschappen die tot het Christendom behoren zijn weerhouden op basis van de classificatie opgesteld door Barrett, D.B., Kurian, G.T., Johnson, T.M. World Christian Encyclopedia. Oxford, University Press, 2001, 2 vol. 876 p.; 823 p.

⁷ Volgens het Annuario Pontificio 2008 telt de wereld 1,131 miljard rooms- katholieken.

⁸ Volgens het Islamicweb telt de islam momenteel 1,691 miljard volgelingen.

boeddhisme 433 miljoen⁹ en het judaïsme 15,2 miljoen. Een vierde van de wereldbevolking behoort tot een andere of tot geen enkele godsdienst.

Het christendom is niet alleen de grootste geloofsgemeenschap, zij kent wereldwijd ook de meest homogene spreiding¹⁰. De islam concentreert zich voor bijna 97 % op twee continenten, met name Azië (68,6 %) en Afrika (28,2 %). Bij het hindoeïsme is de concentratiegraad nog sterker en is voor 98 % een aangelegenheid van één subcontinent, met name Zuid-Centraal Azië. Het boeddhisme is voor 98 % een Aziatisch (Oost Azië : 48,9 % en Zuid Oost Azië : 42,1 %) gegeven. Het judaïsme situeert zich voor 45 % in Noord-Amerika en voor 37,8 % in Israël. Ongeveer 12 % van de joden woont in Europa (9 % in de EU).

Amerika telt met 788 miljoen het grootste aantal christenen. Wanneer we dit continent opsplitsen in enerzijds Latijns-Amerika en de Caraïben en anderzijds Noord-Amerika dan vinden we de grootste christelijke gemeenschap, met 560 miljoen, in Europa terug.

Wie is waar aanwezig ? De religieuze inkleuring van de regio's.

Waar Europa (76,6 %)¹¹, Amerika (86,3 %) en ook Oceanië (68,8 %) overwegend christelijk zijn ingekleurd, houden voor wat Afrika betreft de islam (45,4 %) en het christendom (43 %) elkaar zowat in evenwicht. In Azië zijn de islam (26 %) en het hindoeïsme (24,5 %) de dominante religies. Binnen elk continent manifesteren zich echter belangrijke verschillen. (Tab. 2)

Met zijn 430 miljoen aanhangers, hetzij 45 % van de totale populatie, is de islam in Afrika de numeriek sterkste religie. Vooral Noord- (92 %) maar ook West- (52,8 %) en Oost-Afrika (27,3 %) zijn sterk islamitisch ingekleurd. In Midden-Afrika behoort 11,6 % van de populatie tot de islam, terwijl dit in zuidelijk Afrika (1,5 %) duidelijk een minderheid is. Het christendom bekleedt in Afrika met 410 miljoen aanhangers (43 % van de bevolking) de tweede plaats. In Oost- (59,3 %), Midden- (68,4 %) en vooral zuidelijk Afrika (80,8 %) zijn de christenen dominant. In Noord-Afrika zijn zij met 6,5 % van de bevolking duidelijk een minderheid. Binnen de christelijke gemeenschap vormen alleen in Midden-Afrika de rooms katholieken de meerderheid. In alle andere subcontinenten worden zij door niet rooms-katholieke christelijke godsdiensten overtroffen. Dit heeft alles te maken met het feit of de vroegere kolonisator van Angelsaksische dan wel van Latijnse origine was. Behalve het hindoeïsme in zuidelijk Afrika (1,1 %) zijn de drie overige religies in alle Afrikaanse subcontinenten uitgesproken minoriteiten

⁹ Het aantal boeddhisten varieert naargelang de bron van 365 tot 500 miljoen.

¹⁰ Als geografische omschrijving is hier gebruik gemaakt van de V.N. classificatie. Zo behoren bv. Turkije en Cyprus tot West-Azië.

¹¹ Binnen de EU is 77,7 % als christelijk te beschouwen.

Behalve in Oost-Azië (1,4 %), is de islam op het Aziatische continent op een dominante wijze aanwezig. Vooral West-Azië, bakermat van de islam (89 %) ¹², maar ook Zuid Oost - (40,6 %) en Zuid-Centraal Azië (35,6 %), zijn sterk islam georiënteerd. Mondiaal is Indonesië (Z. O. Azië) immers, met zijn ongeveer 210 miljoen moslims, de grootste islamstaat. Amper 7% van de Aziatische bevolking herkent zich in het christendom. Zuid Oost-Azië (21,6 %) maakt hierop een uitzondering. De Filipijnen (92 % christenen) bepaalt hier dit karakter. Het hindoeïsme kleurt dan vooral Zuid Centraal-Azië (58,1 %). Indië en ook Nepal zijn hier bepalend. Het boeddhisme situeert zich vooral in Zuid Oost- (31,3 %) maar ook in Oost-Azië (13,5 %). Het judaïsme vinden we dan vooral in West Azië (2,6 %) terug. Uiteraard is Israël (5,7 miljoen of 80 % van de bevolking) ¹³ hiervoor bepalend.

In Europa is het christendom niet alleen dominant maar ook vrij homogeen gespreid. Elk subcontinent is voor ongeveer drievierde christelijk. West- (49 %) en Zuid-Europa (64,8%) zijn hoofdzakelijk rooms katholiek. In Oost- (58 %) ¹⁴ en Noord-Europa (60 %) daarentegen domineren de niet rooms katholieke christenen. De islam is voor 45 miljoen inwoners van Europa (6,1 %) de referentie religie. Hun aanwezigheid is het sterkst in Oost-Europa (7,5 %) en het geringst in Noord-Europa (2,5 %) ¹⁵. De overige religies halen in geen enkele regio één procent. Een niet onbelangrijke concentratie van hindoes vinden we in Noord-Europa en van boeddhisten in Oost- en West-Europa. Ongeveer 1,8 miljoen joden zijn in Europa gevestigd. Vooral in West- maar ook in Oost-Europa.

Ook in Amerika is het christendom de dominante religie. Vooral Centraal- (93,5 %) en Zuid-Amerika (91,4 %) zijn door het christendom, i.c. het katholicisme (ongeveer 85 % van de christelijke groep), getekend. Ook in de Caraïben is bijna drievierde van de christelijke gemeenschap rooms katholiek. In Noord-Amerika is dat slechts eenderde. Dit ganse plaatje houdt uitdrukkelijk verband met de koloniale voorgeschiedenis van deze subcontinenten. De islam is voor 1,1 % (3,7 miljoen) en het boeddhisme voor bijna 1% (3,3 miljoen) aanwezig in Noord Amerika terwijl joden er ongeveer 2 % van de bevolking uitmaken. De Verenigde Staten herbergt de grootste joodse gemeenschap. Ongeveer 7 miljoen tegenover 5,7 miljoen in Israël. Op de Caraïben bedraagt de hindoe bevolking bijna 1% van de totaliteit.

In Oceanië, waar ook het christendom (68,8 %) de dominante religie is zijn de rooms katholieken er binnen die groep duidelijk in de minderheid. In Micronesië ligt dit net andersom. De islam, het hindoeïsme en het boeddhisme (telkens ongeveer 500.000) vormen niet onbelangrijke minderheden op dat continent. De joodse aanwezigheid (97.000) is er relatief bescheiden en beperkt zich – net zoals voor de andere minderheidsreligies - , vrijwel uitsluitend tot Australië en Nieuw Zeeland.

¹² Niettegenstaande deze hoge concentratie betekent dit toch dat slechts 12,8 % van alle moslims in West Azië wonen.

¹³ Dit betekent dat slechts 37,8 % van alle joden wereldwijd in de bakermat van het jodendom wonen.

¹⁴ In 1990 bekende 24 % van de Russen zich tot de orthodoxie; in 2005 : 62 %; in 2008 : 81 % (Alexander Ogorodnikov : Tertio 10 dec. 2008.)

¹⁵ Binnen de EU telt de moslimgemeenschap 16,3 miljoen aanhangers, hetzij 3,3 % van de bevolking.

Regeren de religies de wereld ?

De relatie religie en samenleving is een bijzonder complex gegeven. Het valt niet te ontkennen dat een religie, met zijn waarden en normen, met zijn eigen cultuur- en gedrag patronen, impliciet of expliciet, rechtstreeks of onrechtstreeks een invloed uitoefent op de globale samenleving. Zeker wanneer deze religie een dominante plaats inneemt binnen het maatschappelijk bestel. En toch is die relatie niet zo eenduidig. Het kan niet geloofwaardig worden dat religies (de islam bv.) wel eens het draagvlak vormen voor politieke opties of ze zijn de ultieme legitimering voor de gehanteerde middelen. In naam van God is heel veel heil maar ook veel onheil gesticht. Maar de politieke invloed of inspiratiegraad van een religie is niet recht evenredig met haar numerieke aanwezigheid binnen een populatie.

Nemen we bv. Turkije en Afghanistan. Twee landen met een bijna honderd procent islam aanhorigheid. Toch is de invloed van deze religie op het politieke beleid in beide landen sterk onderscheiden. Afghanistan kan terecht als een fundamentalistische islamstaat worden beschouwd. In Turkije daarentegen bestaat een formele scheiding tussen Kerk en Staat. Turkije, Indonesië, Pakistan zijn islamitische landen waar vrouwen bv. een niet onbelangrijke politieke rol spelen. In Afghanistan, Soedan of Iran is dat geenszins het geval. De numerieke sterkte is weliswaar een belangrijke maar niet steeds de bepalende factor om de invloed van een religie op het maatschappelijke bestel te meten. Hoe dan ook, het valt niet te loochenen dat een sterke concentratie van één bepaalde religie het maatschappelijk klimaat van dat land in een niet onbelangrijke mate mede zal oriënteren.

Ongeveer 5 miljard wereldburgers, gespreid over 209 landen, wonen in landen waar minstens de helft van de bevolking zich in één van de vijf grote wereldreligies herkent. Voor 3,6 miljard, over 149 landen, bedraagt de dominantie van één religie zelfs 80 % en meer.

Op wereldschaal zijn er 145 landen (op een totaal van 235) waar de bevolking zich voor minstens de helft tot het christelijk beschavingsmodel rekent. In 103 landen is dit zelfs meer dan 80 %. Deze landen concentreren zich vooral in Latijns Amerika en de Caraïben, in Oceanië en ook in Europa. Een totaal van 1,08 miljard wereldburgers woont in landen met een concentratiegraad aan christenen van minstens 80 % en nog eens 1,06 miljard in landen waar 50 tot 79 % tot de christelijke gemeenschap behoort. Samen 2,1 miljard gespreid over 145 landen. (Tab. 3)

In 16 Afrikaanse en 22 Aziatische landen is de dominantie van de moslimgemeenschap 80 % en meer. Samen 1,17 miljard burgers in landen met meer dan 80 % moslims. Daarenboven wonen nog eens 240 miljoen mensen, gespreid over 11 landen, in staten met een concentratiegraad aan moslims van 50 tot 79%. Samen ongeveer 1,4 miljard gespreid over 49 landen waar de moslimgemeenschap een numerieke meerderheid vormt.

De hindoes zijn het sterkst geconcentreerd. Twee landen, Indië en Nepal, met samen ongeveer 1,2 miljard inwoners dragen 96 % van alle hindoes wereldwijd. In het Afrikaanse Mauritius (1,3 miljoen inwoners) is ongeveer de helft van de bevolking tot het

hindoeïsme te rekenen. De overigen zijn in kleine gemeenschappen over de hele wereld verspreid.

Ook het boeddhisme situeert zich in overwegende mate op het Aziatische continent. Vijf landen, met samen 156 miljoen inwoners, hebben een concentratiegraad van boeddhisten die boven de 80 % ligt. Daarenboven nog eens zes landen met samen ongeveer 140 miljoen inwoners waar de boeddhisten 50 tot 79 % van de bevolking uitmaken. Samen 294 miljoen, gespreid over elf Aziatische landen.

Het judaïsme is slechts in één land de dominante religie. Uiteraard in Israël waar zij ongeveer 80 % van de bevolking uitmaakt.

Samenvattend kan gesteld worden dat ongeveer 31 % van de wereldbevolking in landen (145) woont waar meer dan de helft van de bevolking zich tot de christelijke traditie bekennt. Voor de moslims bedraagt dit 21 % over 29 landen, voor de hindoes 17 % over drie landen, voor de boeddhisten 4 % over 11 landen en voor de joden 0,1 % binnen één land.

Vanuit louter pragmatische overwegingen en derhalve ongenuanceerd en uitermate simplificerend zullen we voor deze landen waar één religie de meerderheid uitmaakt spreken van christelijke landen, moslimlanden ... Eeuwenlange religieuze traditie zal ontegensprekelijk in een niet onbelangrijke mate mede bepalend zijn voor de identiteit, het waarden- en normenpatroon van die bevolking. Maar, zoals hoger gesteld, is de invloed van de religie op de bevolking en het beleid niet recht evenredig met zijn numerieke kracht en verschilt deze fundamenteel van het ene tot het andere land.

Demografische kenmerken.

Het verband tussen religie en demografie wordt vaak beperkt tot het gegeven vruchtbaarheid. Deze relatie was tot de zeventiger jaren, alvast in de westerse wereld, duidelijk. De katholieke bevolking en de katholieke landen kenden een hogere vruchtbaarheid dan de overige populaties. Dit was duidelijk in Ierland, Italië, Spanje, maar ook bij de katholieke minderheid in Nederland en de praktiserende katholieken in Vlaanderen. Vanaf dan is deze positieve correlatie gaan vervagen en is deze, althans op macroniveau, vrijwel volledig verdwenen. Spanje en Italië bv. vertonen momenteel vruchtbaarheidscijfers die ver beneden het Europees gemiddelde liggen en tot de laagste op wereldschaal behoren. In Nederland zowel als in Vlaanderen zijn de verschillen op macro-niveau weggeëbd. Religie is ten aanzien van de vruchtbaarheid duidelijk een secundaire parameter geworden.

Niet alle religies hebben trouwens een uitgesproken en eenduidige leerstelling t.a.v. vruchtbaarheid. Behalve de Rooms Katholieke Kerk die binnen haar leer het gegeven vruchtbaarheid een vrij belangrijke plaats toekent, zijn bij de overige wereldgodsdiensten weinig algemeen geëxpliciteerde standpunten t.a.v. vruchtbaarheid terug te vinden. Binnen elke wereldgodsdienst wordt het gezin weliswaar een centrale plaats toegekend en wordt het grote gezin met veel respect bejegend. De islam bv. ziet het huwelijk als de

vervolmaking van het geloof en kinderen zijn het sieraad van het leven. Maar binnen de islam bestaat geen “officiële” interpretatie van Koran en Hadith m.b.t. vruchtbaarheid en bevolkingsbeleid. Geestelijke leiders verkondigen meestal hun eigen inzichten terzake. Het is dan ook niet te verwonderen dat de beleidsmakers in islamlanden nogal verschillen in de wijze van invoeren en bevorderen van programma’s m.b.t. gezinsplanning.

Recent onderzoek wijst er op dat vruchtbaarheid en religie parallelle reacties kennen op een aantal maatschappelijke ontwikkelingen, zoals o.m. toename van: welvaart, scholarisatie, emancipatie, autonomie, individualisme, egocentrisme, Het zijn net deze waarden en normen die én voor vruchtbaarheid én voor geloofsbeleving belangrijk en vaak bepalend zijn. Het is via het globale cultuur- en gedragspatroon, waarbinnen religie slechts één determinant is, dat de vruchtbaarheid beïnvloed wordt. De relatie religie & vruchtbaarheid is veeleer een indirecte dan wel een directe relatie.

De waarden die de vruchtbaarheid direct beïnvloeden zijn deze die in relatie staan tot het gezin, de man - vrouw relatie en de gehanteerde rollenpatronen. Deze waarden opereren niet in een maatschappelijk en politiek vacuüm, maar het zijn variabelen die kaderen binnen een culturele, een sociaal-economische en demografische context.¹⁶ Deze waarden zijn belangrijker dan de door een religie gestelde normen m.b.t. contraceptie en de ideale gezinsomvang.

Dit neemt niet weg dat op microniveau alle directe invloed van religie op vruchtbaarheid niet geneutraliseerd is. Bepaalde minderheidsgroepen, zoals bv. de mormonen, bepaalde ultra-orthodoxe joden, bepaalde fundamentalistische protestanten, religieuze sektes en sommige praktiserende katholieken laten zich individueel in sterke mate leiden door de door hun religie uitgezette normen m.b.t. gezin en vruchtbaarheid. Op macroniveau is hun invloed op de demografische ontwikkelingen onbeduidend of niet bestaand, alvast binnen de westerse wereld. Kan dit nu op wereldschaal geëxtrapoleerd worden ?

Vruchtbaarheidsverschillen zijn tussen landen en regio’s nog wel significant. De hogere vruchtbaarheid in Afrika t.a.v. de westerse wereld, of van de moslimwereld t.a.v. de christelijke landen zijn de meest gehanteerde voorbeelden. In welke mate spelen hier nog religieuze invloeden ? Of zijn deze ook hier te verwaarlozen ?

Met een **Totaal Vruchtbaarheidscijfer**¹⁷ (TVC) van 3,28 kennen de moslimlanden op wereldschaal de hoogste vruchtbaarheid. (Tab. 4) De landen zonder dominantie van één religie de laagste (TVC : 1,91). Samen met de boeddhistische landen (TVC : 2) situeren zij zich op een niveau beneden de vervangingscoëfficiënt (TVC : 2,1). De christelijke landen samen (TVC : 2,35) situeren zich boven dat niveau, terwijl de hindoe landen (TVC : 2,79) en Israël (TVC : 2,77) dit niveau vooralsnog significant overstijgen. In welke mate al dan niet religieuze achtergronden hier een rol spelen, is zeer de vraag.

¹⁶ Goldscheider, C. Religion, Family and Fertility : **What do we know historically and contemporary?** in : Derosas, R and van Poppel, F. Religion and the decline of fertility in the Western World. Dordrecht, 2006, 319 blz. , blz. 57

¹⁷ Het TVC geeft het gemiddeld aantal kinderen die een vrouw ter wereld zou brengen als het huidige vruchtbaarheidsniveau per leeftijd haar hele vruchtbare periode van kracht zou blijven.

Wanneer we deze, nog vrij algemene vaststellingen verder differentiëren door het introduceren van twee additionele variabelen, met name de regio, die de sociaal-culturele context vormt en vervolgens het overeenkomstige ontwikkelingsniveau in aanmerking nemen dan komen we tot een toch veel genuanceerder beeld.

In Afrika (Tab. 4) kennen de christelijke landen (TVC : 4,80) een ietwat hogere vruchtbaarheid dan wel de moslimlanden (TVC : 4,31). In Azië is het verschil echter vrijwel volledig verdwenen. Beiden kennen er een TVC van om en bij de 2,90. Voor beide religies ligt de vruchtbaarheid significant lager in Azië dan wel in Afrika. De vruchtbaarheid ligt duidelijk het laagst in christelijk Europa (TVC : 1,46) met zelfs een nog lagere vruchtbaarheid (TVC : 1,40) in de landen met een meer dan 80 % aanwezigheid van christenen. De christelijke landen van Noord-Amerika (TVC : 2,05) situeren zich om en bij het vervangingsniveau, terwijl deze van zowel Latijns-Amerika (TVC : 2,28) als Oceanië (TVC : 2,26) een vruchtbaarheidsniveau kennen dat het vervangingsniveau overstijgt. De plurale¹⁸ landen kennen in Afrika een TVC van 4,76, wat vrijwel volledig coïncideert met het niveau van de christelijke landen aldaar. Het uiterst lage TVC voor deze landen in Azië is bepaald door de dominante aanwezigheid van China in deze groep.

Introduceren we nu de Menselijke Ontwikkelingsindex (MOI)¹⁹ voor 2008 (Tab. 5) en differentiëren we naar vier²⁰ categorieën van ontwikkelingsniveau dan krijgen we een nog kleurrijker beeld. Een eerste vaststelling is de bevestiging van de vrij algemeen onderkende relatie – althans binnen de eerste demografische transitie - met name dat met een toenemende ontwikkeling en welvaart, de vruchtbaarheid daalt. Eén grote uitzondering: de Aziatische moslimlanden waar de landen met het hoogste ontwikkelingsniveau ook een vrij hoge vruchtbaarheid ontwikkelen. (TVC : 2,56) Deze laatste categorie is vrijwel uitsluitend samengesteld uit landen in het Arabisch schiereiland²¹ die qua ontwikkeling een veel hogere score halen dan de overige moslimlanden uit Azië.

Deze atypische relatie is wellicht te verklaren door het feit dat een hogere ontwikkelingsgraad, die zich in sterke mate vertaalt via een hogere scholarisatie, i.c. hier bij de vrouwen, zich slechts omzet in een lagere vruchtbaarheid wanneer zij deze hogere ontwikkeling ook effectief kunnen omzetten in een socio-economische inzet met een daaraan verbonden hogere economische zelfstandigheid. In deze landen van het Arabisch schiereiland is de scholarisatie, ook bij de vrouwen, hoog maar de integratie van die vrouwen in het economische arbeidsproces en het dragen van maatschappelijke

¹⁸ Landen waar geen enkele religie meer dan de helft van de populatie omvat.

¹⁹ Menselijke Ontwikkelingsindex : is een jaarlijks per land opgestelde index die een synthese is van drie factoren : gezondheidsniveau; kennis, onderwijs en ontwikkeling; levensstandaard en consumptie.

²⁰ Categorie 1 : MOI : - 0,500 lage ontwikkeling
2 : MOI : 0,500 – 0,750 matige ontwikkeling
3 : MOI : 0,750 – 0,850 behoorlijke ontwikkeling
4 : MOI : + 0,850 hoge ontwikkeling

²¹ Wanneer we binnen deze categorie de zes landen van het Arabisch Schiereiland isoleren, dan ontwikkelen deze een nog hogere vruchtbaarheid (TVC : 3,72)

verantwoordelijkheid blijft er vrij laag. Dit is één van de consequenties van de in deze landen heersende man–vrouw relatie, waar de dominante positie van de man er vaak vrij extreme vormen aanneemt. De hoge vruchtbaarheid in deze hoog ontwikkelde moslimlanden is in een belangrijke mate bepaald door de sociaal-economische ontwikkeling waarin zij zich bevinden, maar ook door culturele gedragspatronen die mede door religieuze motieven bepaald en onderbouwd worden.

De uitermate hoge vruchtbaarheid bij de armste Aziatische moslimlanden is bepaald door Afghanistan, dat niet alleen een fundamentalistische moslimstaat is, maar tevens een van de laagste ontwikkelingsniveaus ter wereld kent. (MOI : 0,377)

Bij de minst ontwikkelde landen zijn de vruchtbaarheidsverschillen tussen christelijke- en moslimlanden quasi volledig verdwenen. Wanneer de ontwikkeling gaat toenemen dan realiseren de christelijke landen, zowel in Afrika als in Azië, toch een hogere vruchtbaarheid, en dit zowel t.o.v. de moslim-, de hindoe- als de boeddhistische landen. Israël, als enig land waar het judaïsme domineert, ontwikkelt een relatief hoge vruchtbaarheid. Het lage TVC bij de Aziatische christenen met het hoogste ontwikkelingsniveau is bepaald door één land, met name Cyprus, dat geografisch tot Azië behoort, maar sociaal-cultureel en politiek een Europees land is.

De verschillen in vruchtbaarheid zijn mede bepaald door het contraceptieprofiel van die bevolking. Bevolkingen met een hoge vruchtbaarheid kennen in de regel een lage contraceptiepraktijk²² en omgekeerd. (tabel 6) Met een contraceptiepraktijk van om en bij de 64% kennen de christelijke- en ook de boeddhistische landen het hoogste contraceptiepercentage. De moslimlanden (46,8 %) duidelijk de laagste intensiteit. De hindoelanden (55,8 %) situeren zich daar tussenin. De christelijke zowel als de moslimgemeenschap in Afrika die gekenmerkt zijn door een hogere vruchtbaarheid dan hun geloofsgenoten in Azië kennen ook duidelijk een lagere contraceptiepraktijk. Op beide continenten is de christelijke gemeenschap gekenmerkt door de laagste praktijk van contraceptie, alhoewel dit verschil in Azië eerder bescheiden is.

Introduceren we voor Afrika en Azië nu ook het ontwikkelingsniveau dan zien we duidelijk een positieve correlatie met de contraceptiepraktijk, in die zin dat naar gelang het ontwikkelingsniveau toeneemt ook de contraceptiepraktijk stijgt, en dit voor zowel de christelijke- als de moslimlanden. In beide continenten ligt het contraceptieniveau in de landen met de laagste ontwikkelingsgraad beneden de 20 %. In de landen met ontwikkelingsniveau II om en bij de 50 % (47 % bij de christelijke en 50,11 % binnen de moslimlanden). In de landen met een ontwikkelingsniveau III om en bij de 60 % (57,8 % binnen de christelijke- en 62 % binnen de moslimlanden). De christelijke landen uit Europa en Amerika kennen met een contraceptiepraktijk van om en bij de 70 % de hoogste scores. Het betreft hier immers in overwegende mate landen met een relatief hoog ontwikkelingsniveau.

Het is duidelijk dat de regionale cultuurverschillen enerzijds en de sociaal-economische variabelen en het ontwikkelingsniveau anderzijds de bepalende factoren zijn voor de

²² Procentueel aantal gehuwde vrouwen 15-49 jaar dat op een of andere wijze contraceptie toepast.

bestaande vruchtbaarheidsverschillen. De determinant religie is als differentiërende factor niet volledig weg te denken. Maar uiteindelijk differentieert hij slechts matig en is het duidelijk een variabele van secundaire aard die bestaande cultuur- en gedragspatronen ondersteunt en legitimeert.

Hoe ziet dit palet er in 2050 uit?

Het betreft hier een demografische prognose (2008 – 2050) die derhalve uitsluitend demografische parameters in aanmerking neemt. Bekeringscoëfficiënten zijn uiteraard niet in beschouwing genomen. De prognose is gebaseerd op de recent gepubliceerde projectie van de Bevolkingsafdeling van de VN (UNPD) : World Population Prospects. The 2008 Revision. Medium Variant, die voor 2050 9,1 miljard wereldburgers verwacht.

Is het tellen van de numerieke sterkte van de religies een hachelijke onderneming, een prognose naar de toekomst is een kamikaze opdracht. Hier zijn niet alleen de hypothesen bijzonder delicaat, het noodzakelijke basismateriaal, gedifferentieerd naar religie, is niet voorhanden. We dienen derhalve te vertrekken van de beschikbare demografische data op landelijk niveau en nagaan hoe deze gegevens naar de onderscheiden geloofsgemeenschappen gedifferentieerd kunnen worden. Bij de prognoses hier is voor de vier²³ grootste wereldgodsdiensten gewerkt met referentiepopulaties en referentietrajecten. De prognoses zijn uitgewerkt per land en per religie. Drie grote stappen zijn onderscheiden.

Vooreerst is verondersteld dat voor deze landen waar meer dan 80 % van de bevolking tot één religie behoort de groeivoet²⁴ 2008 - 2050 van dat land als groeivoet voor de dominante religie van dat land geldt.

Vervolgens zijn per subcontinent de landen opgedeeld naar de vier gehanteerde ontwikkelingsniveaus. Binnen elk ontwikkelingsniveau zijn dan de referentiepopulaties vastgelegd. Dit is de sommatie van alle landen waarvan 80 % of meer van de bevolking van dat subcontinent tot één religie kan gerekend worden. Het groeitraject van deze landencluster is het referentietraject voor de overeenkomstige religie binnen dat subcontinent. Indien binnen een subcontinent/ontwikkelingsniveau geen representatieve cluster als referentiepopulatie kan worden opgesteld dan wordt de groeivoet van de overeenkomstige referentiepopulatie op continentaal niveau gehanteerd.

Ten slotte werd voor deze landen waar voor bepaalde religies geen referentiepopulatie op eigen continent voorhanden is, nagegaan waar die religieuze minoriteitgroep haar wortels heeft. Het groeitraject van deze landencluster is dan gehanteerd bij de prognose van die minderheidspopulatie in het beschouwde land. Concreet betekent dit bv. dat voor wat de moslimpopulatie in ons land betreft de groeivoet is berekend voor die landen waar de moslimpopulatie in ons land in een overwegende mate uit afkomstig is, met name :

²³ Omwille van de relatief kleine omvang van het judaïsme en van de specifiek eigen problematiek is de prognose op basis van een andere benadering uitgewerkt.

²⁴ Deze is berekend op basis van de World Population Prospects 2008. medium variant (de migraties zijn constant gehouden op het huidige niveau).

Noord-Afrika en West-Azië. De groeivoet van deze landencluster (De Afro – Aziatische Moslimgordel rond Europa : AAMG)²⁵ is als referentietraject voor de moslimgemeenschap in ons land weerhouden.

Voor de categorie, geen of andere religie is aanvaard dat deze groep evolueert volgens de gemiddelde groeivoet die voor dat land voor de prognoseperiode is vastgesteld.

Vervolgens werden vier hypothesen geformuleerd.

Bij de opmaak van een prognose is de keuze van de hypothesen van uitermate groot belang. Uiteindelijk is de waarde van de prognose in overwegende mate afhankelijk van de validiteit van de weerhouden hypothesen.

Eerste hypothese : We stellen dat het gegeven “religie” geenszins differentieert en dat elke religie in een bepaald land voor de ganse prognoseperiode onderworpen is aan de groeivoet die voor dat land in zijn totaliteit is vastgesteld.

Tweede hypothese : Het referentietraject voor de overeenkomstige religie speelt voor 100%.

Derde hypothese :

- a. In de landen waar 80 % of meer tot één religie behoort is verondersteld dat het groeitraject van dat land van toepassing is op de dominante religie van dat land.
- b. In de landen waar 50-79 % van de bevolking tot één religie behoort wordt de groeivoet van de referentiepopulatie gehanteerd.
- c. Voor de minderheidsreligies in deze landen wordt ondersteld dat het groeitraject van deze populatie voor 50 % bestaat uit de groeivoet van het beschouwde land en voor 50 % uit de groeivoet van de referentiepopulatie voor deze religie.

Vierde hypothese :

Hier zijn a. en b. van de derde hypothese weerhouden

- c. Voor de minderheidsreligie in deze landen wordt ondersteld dat het groeitraject van deze populatie voor 75 % bestaat uit de groeivoet van het beschouwde land en voor 25 % uit de groeivoet van de referentiepopulatie voor deze religie.

Bij deze hypothesen is vertrokken van een aantal sociologische en demografische vaststellingen. :

Een minderheidsreligie is niet steeds een allochtone bevolking. Vaak is deze een mix van autochtonen en allochtonen. Waar een bepaalde religie een in hoofdzaak immigrantenpopulatie betreft is deze meestal samengesteld uit nieuwkomers enerzijds en anderzijds uit personen die reeds langer, zelfs meerdere generaties, in het beschouwde land aanwezig zijn. Een deel van hen zal voor een grote mate geïntegreerd zijn en hun gedragspatronen zullen zich reeds in een belangrijke mate op die van de autochtone

²⁵ Deze AAMG bestaat uit drie entiteiten :

West Afrika : Marokko, West Sahara, Algerije, Tunesië, Libië, Egypte

Arabisch Schiereiland : Bahrein, Koeweit, Oman, Qatar, Jemen, Verenigde Arabische Emiraten, Saoedi-Arabië

West Azië : Irak, Jordanië, Libanon, Palestina, Syrië, Turkije.

bevolking hebben afgestemd. Sociologisch onderzoek wijst erop dat vaak na twee generaties de immigrantenbevolking zich in grote mate geconformeerd heeft met de basisbevolking. Toch spelen een aantal mechanismen die dit proces modelleren. Vaak concentreren de inwijkelingen zich in stedelijke woongebieden, waar ze min of meer gesloten gemeenschappen vormen, waar de sociale controle vrij groot is en waar de eigen cultuurpatronen gekoesterd worden.

Onderzoeken rond moslims in Europa tonen wel aan dat de islam voor vele jongeren van de tweede generatie een belangrijke rol blijft spelen in hun dagelijkse organisatie en hun identiteitsbepaling²⁶. Derozas en van Poppel²⁷ stellen dan dat religies die erin slagen een effectieve sociale controle op hun gelovigen uit te oefenen het demografisch gedrag van dezen op een uitdrukkelijke wijze beïnvloeden. Vaak gaan jongeren uit deze gemeenschappen ook een huwelijkspartner in het land van herkomst zoeken, wat dan weer het integratieproces vertraagt. Ook familiehereniging heeft vaak dit vertragingmechanisme tot gevolg. Migraties zullen in de toekomst wellicht aan belang winnen. Toch mag verwacht worden dat in de komende decennia de meeste landen of landengroepen stringentere regels zullen hanteren m.b.t. migraties, wat de migratiestromen meteen binnen bepaalde grenzen zal houden. Migraties blijven een continu proces van integratie enerzijds en het opnieuw aanvoeren van een stuk eigenheid anderzijds. Globaal mogen we stellen dat voor de westerse wereld de migrantenbevolking die van Afrikaanse of Aziatische origine is een hogere vruchtbaarheid ontwikkelt dan de autochtone bevolkingen en dat deze kloof gradueel daalt naargelang de tijd vordert, maar zelden helemaal wegebt.

Op basis van deze hypothesen en overwegingen zijn de prognoses naar het jaar 2050 uitgewerkt (Tab.7) Hier is uitsluitend rekening gehouden met de demografische parameters. In de laatste kolom van de tabel zijn de prognoses van de WCT²⁸ opgenomen. Deze zijn berekend op basis van hypothesen die in 1996 zijn opgesteld, en die een hogere groeicoëfficiënt voorop hadden gesteld dan de hypothesen van 2008 die wij hebben gehanteerd. Daarenboven hebben de cijfers van de WCT bovenop de demografische component ook een “bekeringsindex” verrekend.

De verschillende hypothesen geven m.b.t. tot de groei van de onderscheiden religies geen fundamentele verschillen. Hypothese IV (Tab. 7) die zich als resultaat op een gemiddeld niveau situeert, lijkt ook op basis van de gehanteerde premissen, de meest aanvaardbare. Hier is dus ondersteld dat de minderheidsreligies reeds vrij ver gevorderd zijn op de weg naar integratie. Daarom zullen we verdere uitwerking en bespreking ook doen aan de hand van hypothese IV.

De islam kent, van nu tot het midden van deze eeuw, met een vermenigvuldigingsfactor van 1,67 het hoogste groeicijfer. De christelijke gemeenschap volgt met 1,37, de hindoes 1,38 en de boeddhisten 1,17 en de joden 1,06. Tegen het midden van deze eeuw zal de

²⁶ Fadil, N. Naar een echt debat. In : De Islam Ontsluierd nr. 8 De Standaard 14 maart 2007, blz. 2.

²⁷ Derozas, R. en van Poppel, F. Religion and the Decline of Fertility in the Western World. Dordrecht, 2006, 320 pp.

²⁸ Barrett, D.B.; Johnson, T.M. World Christian Trends AD 30 – AD 2200. Pasadena, 2001, 934 blz.

christelijke gemeenschap ongeveer 2,820 miljard zielen tellen. Op wereldschaal blijft zij de grootste geloofsgemeenschap. De moslimgemeenschap zal haar aantal tot ongeveer 2,563 miljard zien toenemen. Tegen het midden van deze eeuw telt de hindoe gemeenschap ongeveer 1,373 miljard en het boeddhisme 0,508 miljard, de joodse gemeenschap groeit tot een effectief van ongeveer 16,2 miljoen. De christelijke gemeenschap zal in die tijdspanne met ongeveer 760 miljoen aangroeien. De moslimgemeenschap met ongeveer 1,028 miljard. Bij de hindoes en de boeddhisten zal dat respectievelijk ongeveer 385 en 75 miljoen zijn, bij de joden ongeveer 1 miljoen.

De WCT prognose geeft, vooral m.b.t. de niet-christelijke religies, een nogal afwijkend resultaat. Met betrekking tot de christelijke geloofsgemeenschap loopt dit vrij parallel met onze resultaten. Rekening houdend met de reeds gemaakte opmerking dat zij hun startpopulatie in 2000 stellen en een hogere demografische groei hebben ingeschat (basis 1996) en daarenboven een bekeringscoëfficiënt hebben ingebouwd komen zij voor 2050 tot een effectief van 3,052 miljard, wat neerkomt op ongeveer 33,4 % van de wereldbevolking. De christelijke gemeenschap zou dan van 2000 tot 2050 aangroeien met ongeveer 1,052 miljard. Volgens de door hen uitgewerkte hypothese zou dit voor ongeveer 90 % te wijten zijn aan een natuurlijke aangroei en voor ongeveer 10 % aan een bekeringsresultaat.

Voor de overige religies liggen de WCT resultaten, zelfs met het verrekenen van een bekeringscoëfficiënt, significant lager dan de hier bekomen resultaten. De moslimgemeenschap zou, in de lopende halve eeuw, met een groei van ongeveer 1,041 miljard (96 % natuurlijke aangroei en 3,8 % bekeringsresultaat) haar relatief aandeel enigszins zien toenemen van 19,6 % nu naar 25 % in 2050. De hindoe gemeenschap zou in diezelfde periode haar effectief met ongeveer 365 miljoen weten toenemen en dit uitsluitend als resultaat van de demografische parameters. Zij schatten hier immers een negatief bekeringsresultaat in. Het relatieve aandeel zou dan op wereldniveau enigszins teruglopen van 13,4 % in 2000 naar 13,2 % in 2050. Voor wat het boeddhisme betreft ligt hun basisbevolking opvallend lager dan wat wij hebben ingeschat. Het bij hen bekomen resultaat voor 2050 coïncideert ongeveer met het effectief dat wij voor 2008 berekend hebben. Volgens hun prognose zal het boeddhisme tussen 2000 en 2050 een aangroei kennen met ongeveer 65 miljoen (95,7 % natuurlijke aangroei en 4,3 % bekeringsresultaat). Met betrekking tot de joodse gemeenschap voorziet de WCT een aangroei met 2,260 miljoen, uitsluitend als gevolg van de demografische component. Zij schatten immers een niet onbelangrijk negatief bekeringsresultaat in. Ook voor de joodse gemeenschap benadert hun resultaat vrij sterk het onze.

Naar continent gedifferentieerd (Tab. 1 en Tab. 8) zijn de verschuivingen niet onbelangrijk. Op alle continenten, met uitzondering van Europa, ziet de christelijke gemeenschap haar effectieven in een niet onbelangrijke mate toenemen. In Afrika zou dit om en bij 456 miljoen bedragen, wat meer dan een verdubbeling is van het huidige effectief. In Azië zou deze toename ongeveer 98 miljoen bedragen (+ 35 %). Latijns-Amerika en de Caraïben zou een toename kennen van ongeveer 148 miljoen (+ 28 %) en Noord-Amerika met ongeveer 82 miljoen (+ 31 %), Oceanië plus ongeveer 7 miljoen. In Europa daarentegen zou het aantal christenen met ongeveer 33 miljoen (- 6 %)

teruglopen²⁹, wat niet wegneemt dat nog steeds meer dan drievierde van de Europese bevolking zich tot de christelijke gemeenschap rekent.

De moslimbevolking ziet zijn effectieven wereldwijd toenemen. In Afrika is dat met 440 miljoen, wat meer dan een verdubbeling is en in Azië met ongeveer 585 miljoen (+ 53%). In Europa zou deze toename om en bij de 6 miljoen liggen.³⁰ In Latijns-Amerika en de Caraïben zal de toename ongeveer 0,53 miljoen bedragen en in Noord-Amerika ongeveer 1,4 miljoen.

De toename van de hindoe gemeenschap zou in Afrika 1,7 miljoen en in Azië ongeveer 380 miljoen bedragen. In Europa zou die toename om en bij de 200.000 liggen. De toename in Latijns-Amerika en de Caraïben zou om en bij de 80.000 liggen en in Noord-Amerika om en bij de 610.000.

De boeddhistische gemeenschap zou in Afrika met ongeveer 160.000 en in Azië met ongeveer 75 toenemen. In Latijns-Amerika en de Caraïben met ongeveer 100.000 en in Noord-Amerika met ongeveer 950.000. In Europa zou deze populatie numeriek stationair blijven.

Naar hun relatieve aandeel geeft dit wel enige verschuiving. De christelijke gemeenschap blijft met ongeveer 30,6 % van de totale wereldbevolking de grootste religie. (Tab. 2 en Tab. 9) De islam ziet haar aandeel van ongeveer 23 % nu groeien tot 27,8 % in 2050. Het hindoeïsme ziet zijn aandeel stabiliseren om en bij de 14,9 %, terwijl het boeddhisme een lichte terugval kent, met name van 6,5 % nu, naar 5,5 % omstreeks 2050. De joodse gemeenschap blijft met 0,16 % de kleinste binnen deze vijf wereldgodsdiensten. Dit betekent dat tegen het midden van deze eeuw ongeveer vier op vijf wereldburgers tot een de vijf grote wereldgodsdiensten behoren. De pluraal samengestelde landen kennen de grootste terugval : van 25,9 % nu naar 21,12 % in 2050. Ongeveer een wereldburger op vijf behoort dan tot een andere religie of heeft geen enkele geloofsbinding. Nu is dit één op vier. De christelijke gemeenschap versterkt haar relatieve aanwezigheid in Azië alsmede in Latijns Amerika en de Caraïben, maar verzwakt die in Europa en Oceanië. De moslims verstevigen hun relatieve aanwezigheid vooral in Azië, Europa en in Noord-Amerika.

Ook in 2050 zal de christelijke gemeenschap de breedste spreiding kennen. In elk continent is zij op een effectieve wijze aanwezig. Ongeveer 30,7 % van alle christenen wonen dan in Afrika, 23,8 % in Latijns-Amerika en de Caraïben, 18,7 % in Europa, 13,4% in Azië, 12,4 % in Noord-Amerika en 1,1 % in Oceanië. Het numeriek gewicht van het christendom verschuift tussen 2008 en 2050 duidelijk van Europa naar Afrika. Waar in 2008 nog 27,2 % van alle christenen in Europa leefden wordt dat 17,8 in 2050. Afrika ziet zijn aandeel in het christendom in diezelfde periode van 19,9 % toenemen tot

²⁹ Deze daling is vooral te wijten aan de negatieve demografische groei in Oost-Europa en in een mindere mate in Zuid-Europa, ook bij de christelijke gemeenschappen aldaar. Oost-Europa (-44 miljoen), Zuid-Europa (status quo) Noord-Europa (+ 9 miljoen) West-Europa (+ 2 miljoen)

³⁰ Bij hypothese III zou de toename van de moslimgemeenschap in Europa in de optieperiode 13,7 miljoen bedragen.. Meer als dubbel zo hoog als onder hypothese IV.

30,7 % . Met zijn 866 miljoen christenen is Afrika dan het continent met de grootste christelijke gemeenschap.³¹ Latijns-Amerika en de Caraïben zien hun aandeel lichtjes teruglopen van 25,4 % naar 23,8 %.

Ook in 2050 spreidt de moslimgemeenschap haar effectieven over slechts twee continenten, met name 34 % in Afrika en 64 % in Azië. Ongeveer 2 % van alle moslims woont dan in Europa tegen 2,8 % nu. Ook hier doet zich een interne verschuiving voor in de richting Afrika. Dit continent ziet zijn aandeel in de totale moslimgemeenschap toenemen van 28,2 % nu naar 34 % in 2050. In Azië daarentegen zien we een terugval van 68,6 % nu naar 63,7 % in 2050. Zowel het hindoeïsme als het boeddhisme blijven voor 98 à 99 % een Aziatische aangelegenheid.

In 2050 is de VS het land dat het grootste aantal christenen (312 miljoen) telt, met Brazilië (200 miljoen) in tweede orde. Pakistan telt dan het grootste aantal moslims (308 miljoen), gevolgd door Indonesië (267 miljoen). Nu is die rangorde net andersom. Indië telt het grootste aantal hindoes (1,3 miljard) en Nepal komt hier op de tweede plaats (41 miljoen). Het boeddhisme is dan numeriek het sterkst in Vietnam en Thailand met elk ongeveer 65 miljoen aanhangers. Israël wordt de grootste joodse gemeenschap (8,4 miljoen), gevolgd door de USA (4,5 miljoen). Ook hier is die rangorde thans net andersom.

Leeftijdsstructuren

De dynamiek van de demografische variabelen heeft een directe invloed op de leeftijdsstructuren. (Tab. 10) Met 34 % van haar effectief beneden de 15 jaar en slechts 4,3 % boven de 65 vertonen de moslimlanden thans de jongste leeftijdsstructuur. De christelijke landen daarentegen de oudste. Slechts 26 % is er beneden de 15 en 10 % is er reeds boven de 65. In 2050 krijgen we dezelfde rangschikking, weliswaar met cijfers op ander niveau. In de moslimlanden is het aandeel der jongeren gedaald tot 23,4 % en het aandeel bejaarden gestegen tot 12,3 %. In de christelijke landen is het aandeel der jongeren verder gedaald tot 20 % en het aandeel bejaarden gestegen tot 17,6 %.³² Daar tussenin situeren zich de andere landengroepen. De hindoelands vertonen ook eerder een jongere leeftijdsstructuur en neigen derhalve naar het patroon van de moslimlanden, terwijl de overige, met name de boeddhistische, de joodse en ook de plurale landen een leeftijdsstructuur vertonen met een ouder karakter en derhalve eerder naar de structuur van de christelijke landen neigen.

Elke landengroep zit duidelijk op het traject van de demografische transitie en derhalve ontsnapt geen enkele aan het verouderingsproces. Ontgroening en vergrijzing zijn een universeel gegeven. Daar de christelijke landen, globaal genomen, het verst gevorderd

³¹ Wanneer we Amerika echter als één continent beschouwen dan overtreft het met zijn 1,019 miljard christenen wel Afrika. Toch telt Afrika dan nog steeds 200 miljoen christenen meer dan Latijns-Amerika en de Caraïben en 500 miljoen meer dan Noord-Amerika.

³² Tijdens de prognoseperiode groeit de bejaardenbevolking in de christelijke landen met een coëfficiënt van 2,31 in de moslimlanden met een coëfficiënt die dubbel zo hoog ligt : 4,69

zijn op het transitietraject verloopt de vergrijzing en ontgroening er het traagst. De andere landengroepen zijn hun relatieve achterstand echter sterk aan het bijbenen.

In 2050 kennen de plurale landen het grootste aandeel bejaarden, meer dan één inwoner op vijf is er dan ouder dan 65 jaar. China bepaalt hier heel sterk dit karakter. Ook de boeddhistische landen en Israël kennen dan een hoger aandeel bejaarden dan dit voor de christelijke landen het geval is. De moslimlanden kennen in 2050 nog steeds het hoogste aantal jongeren en het geringste aantal bejaarden.

Het jodendom.

Omwille van de specifieke kenmerken van het judaïsme werd deze gemeenschap op een geëigende wijze benaderd. De joodse bevolking kent wereldwijd een heel brede spreiding met meestal een lage densiteit en een grote etnische en religieuze diversiteit. In een aantal landen beperken deze gemeenschappen zich tot enkele honderden families. Allen hebben ze een lange en eigen geschiedenis. De joodse gemeenschappen in Afrika behoren tot de oudste ter wereld. Sommigen situeren hun herkomst bij de Verloren Stammen van Israël, ongeveer 2700 jaar vóór Christus of verwijzen naar de Vlucht naar Egypte, of de Israëlische gevangenschap onder de Farao's. Anderen beweren dan afstammelingen te zijn van de joodse slaven die door de Romeinse keizer Titus via Carthago naar Afrika werden gedeporteerd. In elk geval, de joodse bevolking heeft een nauwe band met Afrika. Tweederde van de joodse bevolking in Afrika vinden we terug in zuidelijk Afrika. Niet onbelangrijke nederzettingen vinden we in Ethiopië en Nigeria. Marokko en Tunesië kennen kleinere concentraties. De overigen zijn gespreid over vele landen, met telkens uiterst kleine gemeenschappen.

De joodse nederzettingen in Azië zijn vooral ontstaan door migraties uit hun oorspronkelijke vestigingsplaatsen in en om Mesopotamië. De grootste nederzettingen vinden we terug in Iran, Kazakstan en Oezbekistan. Voor de rest zijn het kleine gemeenschappen, verspreid over heel vele landen met vaak minder dan duizend leden.

De joden zijn Europa binnengetrokken tijdens de periodes van de Griekse en Romeinse overheersing. Reeds in de tweede eeuw vóór Christus is er sprake van joodse aanwezigheid in vooral Zuidelijk Europa. Het zou dan tot de 5^e of 6^e eeuw duren vooraleer zij zich meer noordelijk in Europa vestigen. Ook Spanje en Portugal kenden vanaf ongeveer de 8^e eeuw belangrijke joodse nederzettingen.

De aanwezigheid van joden in Latijns-Amerika dateert van de periode van Columbus. Zeven leden van zijn crew zouden joden zijn geweest. De Spaanse inquisitie was echter de directe aanzet voor een exodus van joden, o.m. in de richting Latijns-Amerika waar zij hoopten een veiliger onderkomen te vinden. Het zou echter tot de 17^e eeuw duren vooraleer de joden in Noord Amerika een significante aanwezigheid zouden vertonen.

De joodse aanwezigheid in Oceanië dateert van recentere tijd. Zij is te situeren vanaf de 18^e eeuw en zijn via de klassieke vaarroutes vooral in Australië en ook in Nieuw-Zeeland

terug te vinden. Alleen nog in Papua Nieuw Guinea is een kleine joodse gemeenschap geregistreerd.

Vooralsnog heeft Israël met ongeveer 5,7 miljoen, na de Verenigde Staten, de tweede grootste joodse gemeenschap. Volgens het Jewish Agency's Institute for Jewish People Policy Planning is Israël het enige land waar de joodse bevolking nog aangroeit. Het aantal joden in de wereld daalt vrijwel overal. In Amerika is de joodse gemeenschap de laatste tien jaar met 300.000 teruggelopen. Vrij vlug zal Israël de grootste joodse nederzetting ter wereld zijn. Tachtig procent van de bevolking in Israël is jood. Maar binnen de Israëlische grenzen zijn de Arabische moslims, met een TVC van 3,9 de snelst groeiende bevolking. De joodse bevolking in Israël kent een TVC van 2,8, de druzen 2,5, de christelijke gemeenschap 2,1. Israëlische onderzoeken voorspellen dat tegen 2030 de joodse bevolking in Israël zal zijn teruggelopen tot 74 % . Sommige spreken zelfs van 64 % (Sofer) of 65 % (Dr. Yitzhak Ravid). Tegen 2020 zouden binnen Israël ongeveer twee miljoen arabieren wonen.

Voor wat de prognose betreft is hier, omwille van de specifieke kenmerken van de joodse bevolking, gebruik gemaakt van de hypothesen geformuleerd in Jewish Demography: Facts, Outlook, Challenges. Ook zij steunen hun prognose op de Medium Variant van de World Population Projects. De door hen geprojecteerde groeivoeten hebben wij op onze basisbevolking toegepast.

Voor 2050 resulteert dit, op wereldvlak, in een joodse bevolking van om en bij de 16 miljoen, wat een lichte toename is t.a.v. het huidige effectief. De lage vruchtbaarheid is hier de directe aanleiding. In de diaspora kent de joodse bevolking vaak een vruchtbaarheid die gelijk is aan, en meestal zelfs lager ligt dan de autochtone bevolking. Alleen in Israël en in de Republieken van de voormalige Sovjet-Unie kent de joodse bevolking een positieve groeivoet. Bij deze prognose wordt ook ondersteld dat de uitwijking naar Israël in de komende decennia zal aanhouden.

Het numerieke zwaartepunt van de joodse bevolking is tegen 2050 duidelijk naar Israël verschoven. De Verenigde Staten komen op de tweede plaats. In Europa zien we het aantal joden gedurende de projectieperiode met ongeveer 200.000 teruglopen. Ook voor alle andere continenten is een terugloop van de joodse bevolking het verwachte patroon.

Naar fundamenteel andere verhoudingen ?

Bepaalde geografische of politieke entiteiten zijn duidelijk vanuit één dominante religie ingekleurd. Vergelijken we enerzijds Europa en de Afro-Aziatische moslimgordel, en anderzijds de Europese Unie en de Arabische Liga. Hierbij aansluitend kan dan de vraag worden gesteld: wat bij een verdere uitbreiding van de Europese Unie naar 30 en naar 35 landen ?

Europa versus de Afro-Aziatische moslimgordel.

Voor wat Europa betreft nemen we de geografische omschrijving zoals deze door de VN gehanteerd wordt. De Afro-Aziatische moslimgordel, zoals hoger omschreven, betreft deze moslimlanden die zich als aaneengesloten landengroep rond de Middellandse Zee uitstrekken en die Europa aan zijn zuidelijke en oostelijke flank omgorden..

Ongeveer 95,5 % van de populatie van de Afro-Aziatische moslimgordel bekennt zich tot de islam, terwijl de christelijke gemeenschap met 4,5 % er een uitgesproken minderheid is. In Europa kunnen 76,4 % van de inwoners tot de christelijke gemeenschap worden gerekend terwijl de moslim gemeenschap er nu 6,1 % van uitmaakt.

Met betrekking tot de vruchtbaarheid onderscheiden beide entiteiten zich significant. (Tab. 11) Het TVC dat in Europa met 1,46 beduidend beneden het vervangingsniveau ligt bedraagt in de AAMG nog 2,83. Ook de MOI is vrij sterk onderscheiden met name 0,886 in Europa tegenover 0,666 in de AAMG. Beide entiteiten bevinden zich duidelijk in een onderscheiden fase van de demografische transitie. Europa bevindt zich als geheel op de bodem van de eerste demografisch transitie terwijl de AAMG nog alle kenmerken vertoont van een populatie in volle transitie. Het is duidelijk dat de AAMG thans reeds een goed deel van het transitietraject heeft afgelegd. De vruchtbaarheid is er, met enige nuance, van het ene land tot het andere en van de ene entiteit tot de andere, nog steeds dalend. Van een TVC van ongeveer 7 in 1950, over 5,7 in 1982 naar 2,8 vandaag. De gemiddelde leeftijd van de meisjes bij het eerste huwelijk, één van de belangrijkste indicatoren voor een hoge vruchtbaarheid, steeg er het laatste decennium in de meeste landen spectaculair. Van een gemiddelde tussen 18 en 21 jaar dertig jaar terug is dat cijfer er, in het overgrote deel van deze landen, met vijf à zeven jaar toegenomen³³ en liggen er om en bij het Europees gemiddelde. Het contraceptieprofiel ligt er wel vrij onderscheiden. Waar dit in deze moslimlanden nog gemiddeld op 56,8 % ligt (29,6 % op het Arabisch schiereiland en 63,4 in West-Azië) bedraagt dit cijfer binnen Europa om en bij de 70 %. Ook de gemiddelde levensverwachting nam in de AAMG vrij spectaculair toe. Van gemiddeld 43,5 jaar in 1950, over 60,2 in 1982 naar 69,6 thans. Ook de MOI neemt er gestaag, maar bestendig, toe.

De hoge vruchtbaarheid die het Arabisch schiereiland kenmerkt is in een belangrijke mate bijgekleurd door de aanwezigheid van Jemen dat vooralsnog een TVC kent dat tot de hoogste op wereldschaal behoort (6,4). De overige zes Golfstaten kennen niettegenstaande een relatief hoge levensverwachting (74,1 jaar) en een hoog MOI (0,826) nog een relatief hoge vruchtbaarheid (3,72). Het contraceptiepercentage ligt er ook bijzonder laag (29,6 % inclusief Jemen en 33,53 exclusief Jemen). Zoals hoger gesteld speelt de gender-problematiek hierin een bepalende rol.

Deze AAMG kan bezwaarlijk als een homogeen geheel worden beschouwd. Het Arabisch schiereiland vertoont zowel demografisch als maatschappelijk de hoogste scores. Met een TVC van 4,73 (N.Afr. : 2,45 en W. Az. 2,56) zijn deze landen gekenmerkt door een hoge vruchtbaarheid. Daar deze drie entiteiten een ongeveer even

³³ Algerije : 27,6; Egypte : 24,2; Libië : 29,2; Marokko : 26; Tunesië : 27; Bahrein : 25,6; Koeweit : 25,2; Qatar : 26,3; Jordanië : 24; Syrië : 25,6. Een aantal landen blijven wel achterop : Saoedi-Arabië : 21; Oman : 22; Jemen : 21; Palestina : 22.

hoge levensverwachting kennen (tussen 69 en 70 jaar) kent het Arabisch schiereiland derhalve het hoogste jaarlijks groeicijfer (2,76), tegen 1,63 in W. Az. en 1,67 in N. Afr. De MOI ligt daarenboven ook significant hoger in het Arabisch Schiereiland en N. Afr. met beide een score van 0,71 tegenover en 0,60 in W. Az.

Naar de toekomst heeft dit alles belangrijke consequenties. (Tab. 12) Binnen de lopende halve eeuw zal de numerieke hiaat tussen Europa en de AAMG zich volledig dichten. Waar het Europese continent momenteel nog dubbel zoveel inwoners telt als de AAMG zullen deze in de komende vijftig jaar in een sterke mate naar elkaar toe groeien. Europa zal haar effectief in de lopende halve eeuw in een niet onbelangrijke mate zien reduceren. Aldus zal haar numeriek belang op wereldschaal ook sterk teruglopen Van 11,9 % nu naar 7,6 % in 2050. De AAMG zal haar effectief in een belangrijke mate zien toenemen en derhalve haar numerieke sterkte op wereldschaal opdrijven van 5,7 % nu naar 6,4 % in 2050. In de komende halve eeuw zal de demografische transitie zich binnen de AAMG verder doorzetten zodat de leeftijdsstructuur van deze populatie naar 2050 toe verder naar het Europese profiel zal evolueren, met ontgroening en vergrijzing als dominante kenmerken, maar er dan toch nog significant van onderscheiden zal blijven. Binnen Europa zal het verouderingsproces zich verder doorzetten. Waar thans 15,7 % van de Europese bevolking beneden de 15 jaar is, zal dit in 2050 nog slechts 15,1 % bedragen. De bejaardenbevolking zal echter groeien van 16,1 % nu, naar 27,3 % in 2050. Binnen de AAMG zal de jongere bevolking er dan nog altijd 20,2 % bedragen; de bejaardenpopulatie slechts 13,9 %.

Deze AAMG wordt ten zuiden gedragen door een aaneengesloten geheel van moslimlanden³⁴ met een totale bevolking van 170,6 miljoen inwoners waarvan 73,3 % of 107 miljoen tot de islam behoren. Aan zijn oostelijk flank wordt het geografisch afgedekt door Iran, met een populatie van 64,6 miljoen, waarvan ongeveer 98 % islamitisch is. Deze eerste en tweede gordel rond Europa zal naar 2050 toe groeien tot een populatie van 1,079 miljard mensen, waarvan 83,8 % of 904 miljoen tot de islam zullen behoren. Europa zal dan slechts 733 miljoen inwoners tellen.

De Europese Unie³⁵ versus de Arabische Liga³⁶.

Ongeveer 92,6 % van de populatie van de Arabische Liga (AL) mag als moslim worden beschouwd. Ongeveer 6% is er christen. Binnen de Europese Unie wordt 77,7 % als christen beschouwd. Het aandeel moslims is er 3,3 %.

Naar demografisch karakteristieken vallen ook hier belangrijke verschillen op. (Tab. 13) De uiterst lage vruchtbaarheid in de Europese Unie (TVC : 1,49) contrasteert sterk met deze binnen de AL waar deze nog meer dan het dubbele bedraagt; met name 3,37. Een inwoner van de EU leeft gemiddeld tien jaar langer dan een inwoner van de AL Ook het contraceptieprofiel is sterk onderscheiden. Van om en bij de 70 % in de EU naar 46,5 % in de AL. Maar vooral het globale ontwikkelingsniveau tussen beide entiteiten

³⁴ Mauritanië, Mali, Niger, Tsjaad, Soedan, Ethiopië, Somalië, Iran

³⁵ De huidige 27 landen van de EU

³⁶ De huidige 22 leden van de Arabische Liga

contrasteert opvallend. De EU kent een MOI van 0,925, wat tot de hoogste op wereldniveau behoort, terwijl de landen van de AL met een MOI van 0,617 zich achteraan in het middenblok bevinden.

In de lopende halve eeuw zal het effectief binnen de EU quasi stabiel blijven. (Tab. 14) Derhalve zal haar soortelijk gewicht op wereldschaal terugvallen van 7,9 % nu naar 5,2 % in 2050. De Arabische Liga zal haar inwonertal met 57 % weten toenemen en haar numerieke macht op wereldschaal zien toenemen van 4,7 % nu naar 6,5 % in 2050. Van een numeriek inferieure positie t.o.v. de Europese Unie nu naar een superieure positie in 2050, waar zij de numerieke sterkte van de EU met 100 miljoen zal overstijgen.

In de komende decennia zal de demografische transitie zich binnen de landen van de AL verder doorzetten. Het procentuele aandeel der jongeren binnen de bevolking zal gestaag dalen van 34,4 % nu naar 21,7 % in 2050. Dit aandeel zal echter dan nog groter zijn dan het aandeel jongeren dat thans binnen de EU wordt vastgesteld (15,8 %). Cijfer dat verder zal dalen tot 14,7 % in 2050. Inherent aan de demografische transitie zal het verouderingsproces zich binnen de AL in een sterke mate doorzetten. Waar nu amper 3,9 % van de bevolking er ouder is dan 65, zal dat cijfer toenemen tot 12 % in 2050. Cijfer dat dan nog lager zal liggen dan het aandeel ouderen dat thans binnen de EU aanwezig is, namelijk 17,1 %. Dit laatste cijfer zal echter binnen de EU verder in een aanzienlijke mate toenemen om in 2050 tot 28,7 % te zijn toegenomen.

Niettegenstaande een belangrijke daling van de vruchtbaarheid zullen de moslimlanden in de komende decennia hun nataliteit zien stijgen en hun bevolking in een belangrijke mate weten toenemen. Dit is het gevolg van het inerte karakter van een bevolking die zijn demografische voorgeschiedenis vele decennia meedraagt. Hoge vruchtbaarheid creëert, twintig jaar later, een hoog potentieel vruchtbare vrouwen. Zelfs met een gemiddeld lagere vruchtbaarheid zullen zij samen meer kinderen ter wereld brengen dan de aan hen voorafgaande generatie. Dat zij de weg van de demografische transitie zijn ingeslagen is onloochenbaar. Dit zal zijn effect echter pas na 2050 ten volle genereren.

Van een EU 27 naar een EU 30 of een EU 35!

Een eventuele uitbreiding van de EU brengt fundamentele wijzigingen aan in de onderlinge krachtverhoudingen tussen de onderscheiden religies. Dit vooral m.b.t. het christendom enerzijds en de moslimwereld anderzijds. Momenteel zijn er drie³⁷ kandidaten lidstaten waarmee de toetredingsonderhandelingen een flink stuk gevorderd zijn. Of dit op termijn ook effectief tot een toetreding zal leiden is nog zeer de vraag. De politieke obstakels zijn hier, zeker ten aanzien van Turkije, niet gering. Nog eens vijf³⁸ landen zitten in de wachtkamer en verwachten binnen afzienbare tijd groenlicht voor de start van effectieve onderhandelingen in het perspectief van toetreding. Maar ook Oekraïne, Moldavië, Armenië, Georgië hebben hun belangstelling voor een toetreding duidelijk laten blijken, net zoals Marokko en recentelijk ook IJsland

³⁷ Turkije, Kroatië, Macedonië

³⁸ Albanië, Bosnië Herzegovina, Servië, Montenegro, Kosovo

Waar momenteel 3,3 % van de bevolking van de EU 27 tot de moslimgemeenschap behoort zou dit onder de hypothese IV (aangroei voor 75 % bepaald door land van residentie en voor 25 % door regio van herkomst) aangroeien tot 3,9 % in 2050. Wanneer we Hypothese III (aangroei telkens voor de helft bepaald door land van residentie en door regio van herkomst) bekijken dan zou dat cijfer in 2050 4,4 % bedragen. Bij de uitbreiding naar een EU 30 zou het aantal moslims in 2050 19,1 % bedragen onder hypothese IV en 19,4 % onder hypothese III. Bij een verdere uitbreiding naar EU 35 zou de moslimgemeenschap in 2050 20 % van EU bevolking (19,9 bij hypothese IV en 20,3 bij hypothese III) bedragen. Dit betekent een EU met ongeveer 123 miljoen moslims. Dit is meer dan de huidige bevolking van België, Nederland, Duitsland en Oostenrijk samen. Turkijë, thans een bijna honderd procent moslimland, zou dan met ongeveer 97 miljoen inwoners het grootste EU land vormen. Het Verenigd Koninkrijk, Duitsland en Frankrijk zouden dan elk om en bij de 70 miljoen inwoners tellen.

Slotbeschouwingen

Religie is t.o.v. het vruchtbaarheidsgedrag duidelijk een secundaire en geenszins nog determinerende factor. Althans niet op macroniveau. De groei van een religie wordt, vanuit demografisch oogpunt beschouwd, bepaald door de sociale en economische context en door het heersende waardenpatroon waarbinnen religie slechts één component is.

Wereldwijd zijn alle populaties op een onomkeerbare wijze in de greep van de demografische transitie waarbij een dalende vruchtbaarheid en een stijgende levensverwachting de hoofdkenmerken zijn met ontgroening en vergrijzing als onontkoombaar gevolg. Dit betekent dat zij hun, in het verleden opgebouwde, potentieel aan vruchtbaarheid, naar de toekomst toe, slechts ten dele zullen verzilveren en dit evenredig met het traject dat zij binnen deze transitie reeds hebben afgelegd.

De verschillen in vruchtbaarheid die tussen de onderscheiden religieuze gemeenschappen op wereldschaal worden vastgesteld, worden in een sterke mate geëgaliseerd wanneer beide hoofdeterminanten, maatschappelijke context en ontwikkeling, bij de analyse betrokken worden. Globaal kennen de moslimlanden de hoogste vruchtbaarheid. Naar continent gedifferentieerd en na introductie van de ontwikkelingsgraad vertonen de christelijke landen, alvast in Afrika en Azië, toch een ietwat hogere vruchtbaarheid dan de overige religies aldaar. In de overige continenten waar de moslimgemeenschappen vaak een minderheidsreligie zijn, genereren zij er meestal wel de hoogste vruchtbaarheid. Op basis van de gehanteerde hypothesen zou de christenheid haar relatieve sterkte in het prognoseveld (2008-2050) handhaven. Om en bij de 30,5 % van de wereldbevolking. De moslimgemeenschap daarentegen zou haar relatief aandeel van 23 % naar bijna 28 % zien stijgen. De anders- of niet-gelovigen zien hun aandeel in deze optieperiode dalen van 24,5% naar 21,1 %. De hindoe gemeenschap stabiliseert terwijl het boeddhisme licht zou teruglopen. De joodse gemeenschap kent een bescheiden groei.

De groei van de religies verloopt wel sterk onderscheiden van het ene tot het andere continent. Het zwaartepunt van de christenheid verlegt zich duidelijk van Europa naar

Afrika; dat van het jodendom van de Verenigde Staten naar Israël. De moslimgemeenschap weet zijn effectieven ook en vooral in Afrika toenemen. Zowel nu als in 2050 vertoont de moslimgemeenschap de jongste-, de christenheid de oudste leeftijdsstructuur. De demografische transitie die zich versneld in de moslimwereld doorzet is oorzaak dat beide leeftijdsstructuren gestaag naar elkaar toegroeien.

Binnen elke religie is het klassieke schema, met name dat met een toenemende ontwikkelingsgraad de vruchtbaarheid en derhalve ook de groeivoet daalt, manifest aanwezig. Een aantal moslimlanden, vooral landen binnen het Arabisch schiereiland, maken hierop echter een uitzondering. Gekenmerkt door een hoge ontwikkelingsindex genereren zij toch een relatief hoge vruchtbaarheid. De globale genderproblematiek en de positie van de vrouw binnen deze samenlevingen zijn er de oorzaak. Het betreft diep ingewortelde cultuur- gedragspatronen die vaak op religieuze gronden gelegitimeerd worden.

Het overgrote deel van de wereldbevolking woont in landen waar meer dan de helft van de populatie zich tot één religie bekent. Dit betekent echter geenszins dat de religies de wereld regeren. De relatie religie en samenleving is een uitermate complexe verhouding. Bij een eeuwenoude aanwezigheid van één bepaalde religie in een bepaald land kan echter bezwaarlijk geloofchend worden dat deze religie met zijn waarden en normen niet mede de basis zal vormen van het heersende waardepatroon binnen deze bevolking. Weliswaar bestaat in het overgrote deel van de landen een formele scheiding tussen Kerk en Staat.

Vergelijken we het huidige Europa met de gordel van moslimlanden die Europa aan zijn zuidelijke- en oostelijke flank omsluit dan zien we dat het verschil in numerieke sterkte tussen beide clusters in de lopende halve eeuw in een sterke mate wegebt. Waar Europa thans nog ongeveer 370 miljoen inwoners méér telt dan de AAMG zal het verschil tegen 2050 tot ongeveer 100 miljoen zijn teruggeschroefd. Een nog meer uitgesproken verschuiving zien we wanneer we de Europese Unie en de Afrikaanse Liga vergelijken. Waar de EU thans 150 miljoen inwoners meer telt dan de AL is dit verschil in 2050 volledig verdwenen en beide entiteiten kennen dan een quasi gelijk aantal inwoners.

Indien de EU haar huidige samenstelling behoudt zal het aandeel van het christendom er gaan dalen, deze van de moslimgemeenschap gaan toenemen zonder echter de fundamentele verhoudingen aan te tasten. Wanneer de EU echter gaat uitbreiden naar 30 of 35 landen zal het huidige verhoudingspatroon wel fundamenteel worden aangetast. Tegen 2050 zou het aandeel van de moslimgemeenschap zijn toegenomen tot 20 %, het christendom teruggebracht tot 64 %. De EU zou dan om en bij de 125 miljoen moslims tellen. Turkijë zou dan ook veruit het grootste EU-and zijn.

Een conclusie is duidelijk: de door J. Bourgeois-Pichat verwachte explosie van de islam en de onvoorstelbare krimp van de christenheid is duidelijk nog niet in zicht en alles wijst er op dat dit geenszins tot de wereld van de verwachtingen behoort. Zeker niet op basis van demografische mechanismen. Of het bekeringssucces bij de moslims en de

secularisatie bij de christenen van die aard zullen zijn dat de vooropgestelde verwachtingen uiteindelijk toch gerealiseerd zullen worden is op basis van alle beschikbare gegevens onwaarschijnlijk.

Tot slot wil ik eindigen met twee passages uit het hoger geciteerde werk van Staf Hellemans :

Ik denk dat de oude wereldreligies een gereede kans maken om op religieus vlak ook in de verdere toekomst het mooie weer te blijven maken, zij het niet meer op dezelfde wijze en met dezelfde intensiteit en impact als in het verleden.³⁹

De menigvuldige geslaagde modernisering in het verleden manen ons echter evenzeer aan om de vitaliteit van de oude kerken en wereldreligies niet te onderschatten en niet voorbarig het einde van het tijdperk van de wereldreligies te proclameren.⁴⁰

Deze bijdrage heeft uiteraard haar intrinsieke beperkingen. Prognoses zijn beslist geen zekerheden, eerder waarschijnlijkheden of mogelijkheden. Ze steunen op hypothesen en de ‘veronderstelling’ dat dezelfde sociologische factoren dezelfde gevolgen zullen genereren. Bovendien kan niemand met zekerheid stellen dat er zich tijdens de komende veertig jaar geen totaal onvoorziene ontwikkelingen zullen voordoen. Wie had bv. een zo vlugge implosie van de Sovjet-Unie verwacht, of de heropleving van de islam, of de demografische impact van aids onder meer en vooral in Afrika ?

Ook gaat het in deze bijdrage om kwantitatieve gegevens, niet om kwalitatieve. Waarschijnlijk zal katholiek zijn of tot de katholieke Kerk behoren in 2050 niet hetzelfde betekenen en impliceren als in 2010. Maar dat is een heel andere problematiek en vraagstelling dan deze bijdrage op het oog had.

Bijlage 1. : Geraadpleegde bronnen en werken

Annuario Pontificio 2008

Barrett, D.B.; Johnson, T.M. : World Christian Trends AD 30 – AD 2200. Pasadena, 2001, 934 blz.

Barrett, D.B.; Kurian, G.T.; Johnson, T.M. : World Christian Encyclopedia. Oxford, University Press, 2001, 2vol., 876 p.; 823 p.

CIA. : The 2007 World Factbook.

CIA. : The 2008 World Factbook.

Encyclopedia of the Nations.

Population of Muslims around the World. www.islamicweb.com/begin/population.htm

Population Reference Bureau

The Library of Congress. Country Studies

U.S. Department of State. The 2006 Report on International Religious Freedom.

U.S. Department of State. The 2007 Report on International Religious Freedom.

U.S. Department of State. Background Notes.

U.S. Department of State : Country Reports.

Wikipedia :

³⁹ Hellemans, S. op. cit. p. 204

⁴⁰ ibid. p. 206

- Christianity by country
- Roman Catholicism by country
- Protestantism by country
- Islam by country
- Hinduism by country
- Buddhism by country
- Judaism by country

www. adherents.com

www. nationmaster.com

www. religiousfreedom.lib.virginia.edu/nationprofiles

www. religiousintelligence.co.uk./country

www. religioustolerance.org

Muslims in Europe : Country Guide. Dec. 2005

Specifieke websites per land en per religie.

Tabel 1. Numeriek gewicht van de wereldgodsdiensten naar continent en subcontinent⁴¹.
2008 (x1000)

Regio	R. Kath	And Chr	Tot Chr	Moslim	Hindoe	Boeddh	Joods
Afrika							
Oost A	67.030	113.417	180.447	82.841	1.757	159	22
Midd. A	51.310	29.567	80.877	13.664	120		1
Noord A	2.387	11.119	13.506	190.524	1		8
Zuidel. A	4.815	36.345	41.160	782	573	67	80
West A	35.778	58.707	94.485	145.108	66	37	11
Totaal	161.320	249.155	410.475	432.919	2.517	263	122
Azië							
Oost A	20.481	73.190	93.671	21.511		211.719	3

⁴¹ Als geografische omschrijving is hier gebruik gemaakt van de V.N. classificatie. Zo behoren bv. Turkije en Cyprus tot West Azië.

Z.C. A	21.840	21.383	43.223	599.135	975.966	29.218	65
Z.O. A	97.406	28.169	125.575	236.132	6.976	182.292	3
West A	3.198	12.905	16.103	196.828	1.222	724	5.742
Totaal	142.925	135.647	278.572	1.053.606	984.164	423.953	5.813
Europa							
Oost E	55.422	170.838	226.260	22.143	86	1.631	545
Noord E	15.996	58.275	74.271	2.464	649	241	321
Zuid E	97.339	25.861	123.211	9.398	83	249	87
West E	92.971	43.460	136.331	10.904	302	1.729	889
Totaal	261.728	298.345	560.073	44.909	1.120	3.850	1.842
Lat.A+C							
Caraïben	21.657	7.984	29.641	105	373	37	4
Centr. A	122.849	18.608	141.457	377	17	359	67
Zuid A	291.988	59.469	351.457	1.078	434	901	428
Totaal	436.494	86.061	522.555	1.560	824	1.297	499
Noord A	87.941	178.069	266.010	3.702	1.447	3.323	6.830
Totaal A	524.435	264.130	788.565	5.262	2.271	4.620	7.329
Oceanië							
Aus+N.Z.	5.981	10.199	16.180	374	145	487	96
Melanesi	2.146	3.812	5.958	68	324	29	1
Micrones	337	224	561	2			
Polynesi	196	465	661				
Totaal	8.660	14.700	23.360	444	469	516	97
Totaal	1.098.384	961.837	2.060.221	1.535.209	990.500	433.161	15.203

Tabel 2. Procentueel aandeel van de wereldgodsdiensten in de totale bevolking van elk continent en subcontinent. 2008

Regio	R. Kath	And Chr	Tot Chr	Moslim	Hindoe	Boeddh	Joods
Afrika							
Oost A	21,90	37,41	59,31	27,31	0,58	0,04	0,01
Midd. A	43,38	25,-	68,38	11,55	0,10		
Noord A	1,15	5,37	6,52	92,04			
Zuidel A	9,45	71,30	80,75	1,53	1,12	0,13	0,16
West A	13,02	21,36	34,38	52,81	0,02	0,01	
Totaal	16,84	26,11	42,95	45,37	0,27	0,02	0,01
Azië							
Oost A	1,31	4,68	5,99	1,38		13,54	
Z.C. A	1,30	1,27	2,57	35,64	58,06	1,74	
Z.O. A	16,74	4,84	21,58	40,58	1,20	31,33	
West A	1,45	5,83	7,28	88,98	0,55	0,33	2,60
Totaal	3,53	3,35	6,88	26,03	24,47	10,47	0,14

Europa							
Oost E	18,83	58,04	76,87	7,52	0,03	0,55	0,19
Noord E	16,45	59,94	76,39	2,53	0,67	0,25	0,33
Zuid E	64,77	17,21	81,99	6,20	0,06	0,17	0,06
West E	48,98	22,84	71,82	5,74	0,16	0,91	0,49
Totaal	35,77	40,79	76,55	6,14	0,15	0,53	0,25
Lat A+C							
Caraïb	53,53	19,73	73,26	0,26	0,92	0,09	0,01
Centr. A	81,23	12,30	93,53	0,25	0,01	0,24	0,04
Zuid A	75,92	15,46	91,39	0,28	0,11	0,23	0,11
Totaal	75,74	14,93	90,68	0,27	0,14	0,23	0,09
Noord A	26,08	52,81	78,89	1,10	0,43	0,99	2,03
Totaal A	57,41	28,92	86,33	0,58	0,25	0,51	0,80
Oceanië							
Aust/NZ	24,14	41,17	65,31	1,51	0,59	1,97	0,39
Melanesi	27,22	48,34	75,56	0,86	4,11	0,37	0,01
Micrones	58,20	38,69	96,89	0,35			
Polynesi	26,85	63,70	90,55				
Totaal	25,49	43,28	68,77	1,31	1,38	1,52	0,29
Totaal	16,45	14,40	30,85	22,99	14,92	6,49	0,23

Tabel 3. Aantal inwoners en aantal landen () met een aanwezigheid van 50-79 % en van 80 % en + van één van de vijf grote wereldgodsdiensten per continent. 2008

Continent/Religie	x 1000					
	80 % en +		50 % - 79 %		50 % en +	
Afrika						
Christen	173.631	(13)	205.504	(11)	379.135	(24)
Moslim	268.452	(16)	185.669	(5)	454.121	(21)
Azië						
Christen	98.058	(4)	858	(1)	98.916	(5)
Moslim	902.287	(22)	51.202	(5)	953.489	(27)
Hindoe	1.201.079	(2)			1.201.079	(2)
Boeddhist	156.455	(5)	137.637	(6)	294.092	(11)
Joods	6.989	(1)			6.989	(1)
Europa						
Christen	235.870	(30)	480.434	(14)	716.304	(44)
Moslim	2.128	(1)	3.140	(1)	5.268	(2)
Lat. Am. + Car.						

Christen Noord Amerika	541.995 (35)	30.074 (10)	572.069 (45)
Christen Oceanië	33.162 (3)	310.256 (2)	343.418 (5)
Christen	2.194 (19)	32.505 (4)	34.699 (23)
Totaal			
Christen	1.084.910 (103)	1.059.631 (42)	2.144.541 (145)
Moslim	1.172.867 (38)	240.011 (11)	1.412.878 (49)
Hindoe	1.201.079 (2)		1.201.079 (3)
Boeddhist	156.455 (5)	137.637 (6)	294.092 (11)
Joods	6.989 (1)		6.989 (1)

Tabel 4. Totaal vruchtbaarheidscijfer (TVC) per continent voor deze landen die een meer dan 50 % aanwezigheid kennen van één van de vijf wereldreligies, alsmede voor de landen met een meer plurale samenstelling. 2008

	Christen	Moslim	Hindoe	Boeddhist	Joods	Pluraal
Afrika	4,80	4,31				4,76
Azië	2,87	2,92	2,79	2,-	2,77	1,71
Europa	1,46	2,17				1,25
L.A. + C	2,28					2,01
Noord A	2,05					
Oceanië	2,26					
Totaal	2,35	3,28	2,79	2,-	2,77	1,91

Tabel 5. Totaal Vruchtbaarheidscijfer voor de landen met een meer dan 50 % aanwezigheid van één van de grote wereldreligies, alsmede voor de landen met een meer plurale samenstelling, naar continent en ontwikkelingsniveau. 2008

	Ontw. Niv. I	Ontw. Niv. II	Ontw. Niv. III	Ontw. Niv. IV
Afrika				
Christen	5,74	3,34		2,36
Moslim	5,70	2,97	2,26	
Pluraal	4,79	4,81	1,83	
Azië				
Christen		3,36	2,87	1,79
Moslim	6,58	3,02	2,19	2,56
Hindoe		2,79		
Boeddhist		2,16	1,51	
Joods				2,77
Pluraal			1,77	1,23
Europa				

Christen			1,37	1,50
Moslim			2,40	2,02
Pluraal				1,25
Lat. A. + C				
Christen		3,39	2,43	1,89
Pluraal			2,01	
Noord A.				
Christen				2,05
Oceanië				
Christen		3,67	2,88	1,82

Ontw. Niv. I : MOI : - 500

Ontw. Niv. II : MOI : 500 - 750

Ontw. Niv. III : MOI : 750 - 850

Ontw. Niv. IV : MOI : 850 en +

Tabel 6. Contraceptiepercentage gehuwde vrouwen 15-49 jaar, voor de landen met een meer dan 50 % aanwezigheid van één van de wereldreligies, naar continent.

	Christen	Moslim	Hindoe	Boeddhist
Afrika	30,-	38,-		
Azië	50,5	53,9	55,8	63,9
Europa	69,2			
L.A. + C	72,-			
N.A.	73,2			
Oc	44,7			
Totaal	64,5	46,8	55,8	63,9

Bron : Human Development Report 2007/2208. Eigen bewerking

Tabel 7. Prognose wereldgodsdiensten : niveau wereld. 2008 – 2050

Religie	2008	x1000				
		2050 Hypoth. I	2050 Hypoth. II	2050 Hypoth. III	2050 Hypoth. IV	2050 WCT
Christen	2.060.221	2.811.999	2.915.323	2.821.470	2.820.336	3.051.564
Islam	1.535.209	2.519.504	2.665.254	2.605.990	2.562.841	2.229.281
Hindoe	990.500	1.373.598	1.371.565	1.372.795	1.373.195	1.175.298
Boeddhist	433.161	500.687	530.984	511.589	508.138	424.607
Joods	15.203	16.181	16.181	16.181	16.181	16.695

Tabel 8. Numeriek gewicht van de wereldgodsdiensten naar continent en subcontinent.
2050

x1000

Regio	Christen	Moslim	Hindoe	Boeddhist	Joods
Afrika					
Oost A	415.257	199.047	3.182	268	16
Midd. A	183.583	31.585	251		1
Noord A	21.700	296.419	1		
Zuidel. A	49.189	1.019	696	80	61
West A.	196.666	343.906	132	71	8
Totaal	866.396	871.975	4.262	419	86
Azië					
Oost A	103.733	24.487	50	231.060	3
Z. Centr A	59.336	965.274	1.352.561	36.631	67
Z.Oost A	193.473	305.358	9.341	228.640	2
West A	20.350	337.020	2.142	1203	8.888
Totaal	376.891	1.632.139	1.364.094	497.533	8.960
Europa					
Oost E	182.722	22.456	84	1.485	646
Noord E	83.697	3.149	802	297	255
Zuid E	122.398	12.512	88	283	66
West E	138.545	12.768	333	1.794	685
Totaal	527.362	50.884	1.307	3.859	1.652
Lat. A + C					
Caraïben	38.162	122	396	37	2
Centr. A	186.317	501	26	484	49
Zuid A	445.791	1.462	481	865	316
Totaal	670.721	2.086	903	1.385	367
Noord A	348.399	5.137	2.056	4.265	5.042
Totaal A	1.019.120	7.223	2.959	5.650	5.409
Oceanië					
Aus.+N.Z.	17.676	534	196	641	73
Melanesie	11.262	83	377	36	1
Micronesie	811	3			
Polynesie	819				
Totaal	30.568	620	573	677	74
Totaal	2.820.336	2.562.841	1.373.195	508.138	16.181

Tabel 9. Procentueel aandeel van de wereldgodsdiensten en van de niet/anders gelovigen in de totale bevolking van elk continent. 2050

	Christen	Moslim	Hindoe	Boeddhist	Joods	And./Niet
Afrika	42,86	43,13	0,21	0,02	0,004	13,80
Azië	7,14	30,91	25,83	9,42	0,170	26,53
Europa	74,99	7,24	0,19	0,55	0,230	16,80
Lat. A + C	91,64	0,28	0,12	0,19	0,050	7,71
Noord A	78,16	1,15	0,46	0,96	1,130	18,14
Oceanië	64,96	1,32	1,22	1,44	0,160	30,91
Wereld	30,56	27,77	14,88	5,51	0,180	21,12

Tabel 10. Ontwikkeling van de leeftijdsstructuur in de landen met een meer dan 50 % aanwezigheid van één van de grote wereldreligies, alsmede voor de landen met een plurale samenstelling. In % van de totale bevolking. 2008 – 2050

	Christelijk	Moslim	Hindoe	Boeddhist	Joods	Pluraal
0 – 14 j.						
2008	25,5	34,-	32,-	25,3	27,8	22,1
2050	19,9	23,4	18,3	17,2	18,7	17,2
15 – 64 j.						
2008	64,3	61,7	63,2	67,9	62,1	69,3
2050	62,5	64,2	68,-	63,3	62,2	61,3
65j. en +						
2008	10,1	4,3	4,7	6,8	10,1	8,7
2050	17,6	12,3	13,7	19,5	19,1	21,5

Tabel 11. Enkele demografische indicatoren voor Europa en voor de Afro-Aziatische Moslimgordel. 2008

	TVC	Contraceptie %	MOI
Noord Afrika	2,45	59,9	0,709
Arab. Schiereiland	4,73	29,6	0,706
West Azië	2,56	63,4	0,599
Afro-Az. Moslimg.	2,83	56,8	0,666
Europa	1,46	69,2	0,886

Tabel 12. Leeftijdsstructuur voor Europa en voor de Afro-Aziatische Moslimgordel.
Procentueel. 2008 en 2050

	0 – 14 jaar	15 – 64 jaar	65 jaar en +	A.C. x 1000
Noord Afrika				
2008	30,5	64,7	4,8	155.368
2050	19,5	65,3	15,2	245.193
Arab. Schiereil				
2008	35,5	62,-	2,5	71.404
2050.	21,6	67,8	10,6	119.210
West Azië				
2008	32,5	62,8	4,7	141.633
2050	20,3	65,6	14,1	223.833
Afro-Az. Mosl				
2008	32,1	63,5	4,4	361.180
2050	20,2	65,9	13,9	588.236
Europa				
2008	15,7	68,2	16,1	733.074
2050	15,1	57,6	27,3	695.334

Tabel 13. Enkele demografische indicatoren voor de Arabische Liga en voor de Europese Unie (27) : 2008

	TVC	Contraceptie %	MOI
Arabische Liga	3,37	46,5	0,617
Europese Unie (27)	1,49	69,3	0,925

Tabel 14. Leeftijdsstructuur voor de Arabische Liga en de Europese Unie (27).
Procentueel : 2008 en 2050

	0 – 14 jaar	15 – 64 jaar	65 jaar en +	Totaal x 1000
Arabische Liga				
2008	34,4	61,7	3,9	341.731
2050	21,7	66,3	12,-	598.174
Eur. Unie (27)				
2008	15,8	67,1	17,1	493.700
2050	14,7	56,7	28,7	493.853

Tabel 15. Aantal christenen en aantal moslims in Absolute Cijfers (x 1000) en in procenten van de totale bevolking voor de EU 27; de EU 30; de EU 35. 2050 Volgens hypothese III en hypothese IV.

	EU 27 AC	EU27 %	EU 30 AC	EU 30 %	EU 35 AC	EU 35 %
Christenen						
Hypot. III	380.583	76,2	386.249	64,1	399.354	63,9
Hypot. IV	379.909	76,6	385.561	64,3	398.661	64,2
Moslims						
Hypot. III	21.605	4,3	116.903	19,4	127.083	20,3
Hypot. IV	19.159	3,9	114.330	19,1	123.694	19,9